

UDK 316.774(049.3)

Primljeno: 20. 03. 2025.

Stručni rad
Professional paper

Tahani Komarica

FESTINA LENTE – ODGOVOR NA IZAZOVE PROCESA KONVERGENCIJE MEDIJA

**(Lamija Silajdžić, *Komunikacija i mediji u eri konvergencije*,
Fakultet političkih nauka u Sarajevu, Sarajevo, 2025)**

Pojava interneta i njegova općedruštvena prihvaćenost prouzrokovala je duboke promjene u svim aspektima ljudskog života. Promjene su posebno uticale na medijsku sferu, u prvom redu na masovne medije. Ono što je nesporno jeste kontinuirana promjena čiji konačni stadij ostaje nejasan i spoznajno nedostupan. Masovni mediji još uvijek prolaze proces prilagodbe novom digitalnom okruženju koji Roger Fidler naziva *mediamorfozom*. Održavanje i unapređenje novinarske profesije u svjetlu novih okolnosti predstavlja izazov i za medije u Bosni i Hercegovini. Autorica Lamija Silajdžić analizira dinamiku funkcionisanja masovnih medija u digitalnom dobu postavljajući ključna pitanja. Ta pitanja ukazuju na to da digitalni ekosistem dodatno usložnjava i reasemblira procese i relacije unutar medijskog sektora:

„Kako tehnološki napredak transformiše novinarsku profesiju u Bosni i Hercegovini? Na koji način se u digitalnom okruženju umrežavaju kompjuteri, telekomunikacije i mediji? Šta to znači za novinare i upravljačke strukture medija, a šta za oglašivače i publiku u Bosni i Hercegovini? Na koji način se promijenila pozicija publike? Kakva je uloga online društvenih mreža u savremenom novinarstvu? Da li je moguća konvergencija vještina novinara? Da li su digitalizacija i konvergencija obogatile ili osiromašile novinarstvo?“ (str. 17-18)

Procesi koji se kontinuirano odvijaju unutar internet medijske ekologije su: globalizacija, medijatizacija, komercijalizacija i individualizacija. Evidentno je da

svjedočimo permanentnoj interakciji dva opozitna procesa – konvergenciji i divergenciji medija. U kontekstu tih procesa, pitanje o tome šta prethodi – „kokoš ili jaje“ – možda i nije od ključne važnosti, ali je nesporno da svjedočimo kontinuiranoj interakciji na način koji nije bilo moguće ni naslutiti. Tehnologija, kako se jasno pokazuje, nije neutralna. Ona uslovljava i oblikuje naše socijalne sfere, uključujući i načine funkcioniranja masovnih medija, znanja i vještine neophodne za proizvodnju i distribuciju sadržaja, ali i uloge samih korisnika, publike. S obzirom na decentraliziranost interneta u posmatranju i analizi ovih procesa ne može se postaviti jasna granica koji od njih je prioritetniji, konvergencija ili divergencija. U suštini procesa konvergencije je kontradiktornost. Za konvencionalno analitičko poimanje diferencijacija vodi separaciji, a konvergencija je upravo kontradiktornost u kojoj diferencijacije dovode do integracije. Problemi sa kojima se suočavaju masovni mediji u procesima kontinuirane metamorfoze zahtijevaju prilagođavanje ovom procesu kako bi ostvarili cilj i primakli se publici koju karakterizira heterogenost, disperzivnost, kompleksnost, participativnost. Kreirati sadržaje ima smisla samo ukoliko dolaze do svoje publike, odnosno prosumera koji i kreiraju i konzumiraju sadržaje. To podrazumijeva i višestruka znanja i vještine kreatora i diseminatora sadržaja, kao i miješanje profesionalne i amaterske sfere informiranja.

U tom kontekstu i metamorfoze masovnih medija u Bosni i Hercegovini zaslužuju pažnju, prevashodno zbog nedostatne ekonomske podloge koja je ključna za razvoj tehnoloških kapaciteta, što otežava funkcioniranje na globalnom nivou. Istraživanje Lamiye Silajdžić daje ozbiljne i činjenično zasnovane uvide u izazove s kojima se u tom pogledu suočavaju masovni mediji u Bosni i Hercegovini. Ova knjiga je strukturirana u dvije glavne cjeline kojima prethode *Predgovor* i *Uvod*. U *Predgovoru* autorica pojašnjava da je svrha studije pružiti relevantan naučni uvid o uticajima procesa digitalizacije i konvergencije u digitalnom ekosistemu masovnih medija kako na samu mas-medijску industriju, uključujući upravljačke strukture, urednike i novinare, tako i na najrelevantnije dionike ove industrije, oglašivače i publiku. U *Uvodu* autorica iznosi osnovne napomene o ključnim pojmovima karakterističnim za eru konvergencije, umreženost svijeta, digitalizaciju, multipratformski pristup, te uticaj tehnološke evolucije na socijalne sfere naših života.

Prvi dio knjige nosi naslov „Od riječi do digitalnog svijeta“ i obuhvata četiri poglavlja u kojima autorica razmatra uzajamne odnose komunikacije, tehnologije i medija, zatim odnose medija i društva, utjecaje digitalizacije na masovne medije. Autorica obrađuje koncept konvergencije medija, njene vrste, te transformacije koje

konvergencija proizvodi unutar mas-medijske industrije, ali i subjekata kojima je sadržaj namijenjen.

Tehnološka podloga je dovela do specifičnih i višeznačnih promjena koje određuju i razumijevanje pojmova digitalizacije i konvergencije. Analizirajući kompleksne odnose medija i društva, te promjene medijskih funkcija u digitalnom ekosistemu, autorica propituje ko i na koji način ima moć nad medijima da kreira našu zbilju, vrši kontrolu i upravlja procesima promjena ili održavanja *status quo-a*. Kritički se osvrnula na funkciju zabavnih sadržaja u digitalnom dobu ukazujući na ekonomsku isplativost njihove proizvodnje, ali i njihovu ulogu u skretanju fokusa sa stvarnih društvenih problema. Među trendovima novinarske profesije u digitalnom ekosistemu ističe slabljenje funkcija informiranja i socijalizacije, što rezultira smanjenjem povjerenja u sadržaje koje masovni mediji nude.

U medijatiziranom digitalnom svijetu autorica vrlo jasno ističe transformaciju komunikacije s modela *one-to-many* na modele *many-to-many* i *any-to-any*, odnosno tehnološki omogućenu i omasovljenu višesmjernu komunikaciju koja nije limitirana ni vremenom ni prostorom. Ova promjena redefinira publiku koja iz pasivnog konzumenta prelazi u aktivnog konzumenta, producenta i distributera sadržaja. S obzirom na činjenicu da pojedinci, a onda i društvo, izabiru sveprisutnost medija, medijatizacija je u tom smislu otvoren koncept čije implikacije na pojedince, društva i kulture naučna zajednica istražuje na nejasnim granicama koliko i šta od tih promjena kojima svjedočimo proizvodi čovjek, a šta tehnologija. Autorica razmatra četiri ključna koncepta digitalnog ekosistema: globalizaciju, komercijalizaciju, individualizaciju i medijatizaciju, koji su u kontinuiranoj međusobnoj interferenciji. Također, daje uvide u implikacije ovih konceptata na publiku u smislu interaktivnosti, demasifikacije i asinhronizacije koja polifaktorski determinira i ponašanja publike.

U knjizi su razmotreni izazovi koje je internet stavio pred masovne medije. Proces konvergencije u mas-medijskog industriji su mnogo dublji nego se čini da prvi pogled. Novine nisu samo migrirale u digitalnu sferu, već pod utjecajem brzine i potrebe za instant ažuriranjima ne može se povući jasna granica između dnevnih novina i časopisa. Radio nije samo prešao u digitalnu formu, već preuzima i forme vizualnosti, što propituje dosadašnje definiranje radija kao sekundarnog i auditivnog medija. A televizija se, osim u digitalnu sferu, preselila iz dnevnog boravka na personalizirane male ekrane koji omogućavaju mnogo veći izbor kanala i sadržaja unutar širokog medijskog ekosistema. Ove promjene rezultiraju transformacijom obrazaca ponašanja, uključujući multitasking u upotrebi medija, te visoke zahtjeve publike za kvalitetom slike i zvuka. Autorica također daje i pregled evolucije di-

gitalnog socijalnog umrežavanja od *sixdegrees.com* do *Facebooka*, kao i internu i eksternu evoluciju *Facebooka*.

Proces konvergencije je kompleksan, višestruk, polisemičan i nestabilan, a, prema nekim autorima, postoji još od pećinskih crteža pa u tom smislu predstavlja novi pojam za stare procese. Digitalni kontekst proces konvergencije naglašava u različitim sferama kao što su tehnologija, socijalnost, industrija, kultura, sadržaji, formati, ideje, vlasništvo, profesionalizam, podaci. Kontradiktornost je inherentna samoj prirodi konvergencije: smanjeni troškovi proizvodnje vs uvećani kanali distribucije i korporativna vs potrošačka kontrola.

U drugom dijelu knjige *Mediji u Bosni i Hercegovini: utjecaj digitalnih tehnologija i medijska konvergencija* autorica kroz četiri poglavlja mapira stanje masovnih medija u Bosni i Hercegovini koristeći metodu ispitivanja i tehnike polustrukturiranog dubinskog intervjua, studije slučaja i ankete. U nalazima intervjua autorica je predstavila realne prednosti i nedostatke procesa konvergencije u digitalnom okruženju, kako ih percipiraju upravljačke medijske strukture, urednici i novinari. Nalazi pokazuju važnost digitalizacije za učešće u konvergentnim procesima, ali i izazove sa kojima se mediji susreću posebno u smislu zahtjeva za brzinom, načinom proizvodnje, prezentacijom i distribucijom medijskih sadržaja u kompleksnom okruženju, što nužno implicira i usvajanje dodatnih vještina i znanja, te izmijenjene funkcije zaposlenih u medijima. Autorica je provela analizu 12 studija slučaja usmjerenu na medijske sadržaje i iskorištavanje potencijala konvergirano okruženja. Analiza pokazuje različite načine snalaženja u prezentaciji sadržaja, uglavnom usklađene na formalnom nivou na različitim platformama, te evidentnu dominaciju informativnih i zabavnih sadržaja, dok je edukativna funkcija zanemarena. Autorica naglašava da je pomak od edukativne funkcije medija ka zabavljачkoj izuzetno opasan za opstanak novinarske profesije.

Anketom su ispitane i navike građana Bosne i Hercegovine u korištenju medija. Analiza pokazuje da „medijska publika sve više migrira u online sferu“ (str. 207), što je rezultat potrebe za brzim i raznolikim informiranjem. Autorica je dala detaljnu analizu načina na koji građani koriste internet, društvene mreže, mobilne telefone, ali i tradicionalne medije, odnosno novine, radio i televiziju koji su konvergirali u digitalno okruženje. Također, u ovoj knjizi je i ponuđen i detaljan uvid u ponašanje publike, odnosno (ne)interaktivnosti medijske publike sa medijima, ali i prognoze ispitanika o budućnosti medija i novinarstva kao profesije.

U *Zaključku* autorica osim sumiranja rezultata upućuje na otvaranje potpuno novih vrata ka do sada neslućenim razinama procesa konvergencije vezano za uticaj

vještačke inteligencije na novinarstvo u tehnološkom, komercijalnom i uredničkom kontekstu. Autorica je u knjizi ponudila uvide u višestruke i višeslojne transformacije koje se dešavaju u digitalnom mas-medijском okruženju. Naglasila je kako, umjesto da novinarska profesija podlegne trendovima *panem et circenses*, ključno je okrenuti se kompleksnoj prilagodbi. Iako brzina jeste potrebna, ona ne može diktirati adaptaciju masovnih medija na štetu temeljnih postulata profesije. Autorica sugerira da bi adaptacija masovnih medija zahtjevima digitalnog ekosistema trebala slijediti princip *Festina lente*, što znači da brzina, iako nužna, ne smije biti razlog za prilagodbu po svaku cijenu. Opstanak novinarske profesije će ovisiti upravo o adekvatnom prilagođavanju koje se ne odriče temeljnih postulata profesije čime se osigurava svrha i dignitet njenog postojanja.

Adresa autorice

Author's address

Tahani Komarica

Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije

Istočno Sarajevo

tahani.kolar@gmail.com

